

Sveriges jordbrukshistoria visar att ingenting var sig likt förr i tiden heller. Det svenska jordbrukets historia bekräftar bilden av Sverige före industrialismen som ett land av självvägande bönder med liten kontakt med yttvärlden.

TEXT: KLAS ÖSTMAN

"Ingenting är gammalt"

LT:s förlag, en avdelning inom Natur och Kultur, är mitt uppe i ett heroiskt utgivningsarbete. Det svenska jordbrukets historia skall skildras i fem volymer. De tre delar som hittills kommit ut, tillsammans drygt i 300 sidor, för historien fram till 1870.

Mest slående med dessa böcker är att de faktiskt är så välskrivna att även täckdikningens utveckling verkar vara en riktigt bra story. Och detta trots (ursäktal) att alla skribenterna är akademiska specialister – huvudredaktören Janken Myrdal är professor i agrarhistoria vid Sveriges lantbruksuniversitet.

Det går förstas inte att åstadkomma ett rättvisande referat av 6 000 års jordbrukshistoria på ett tidningsuppslag. Varje läsare kommer att göra egna oväntade upptäckter. Själv har jag fast mig vid de ständiga förändringarna.

Det är nämligen tydligt att det aldrig funnits något riktigt äkta och tidlöst jordbrukslandskap. Redan de allra första uppodlingarna gjorde slut på en tillgång som inte kunde förnyas, den näringsrika humus som hade ansamlats i stenålderns ädellövskogar. Nya ekologiska strategier måste utvecklas, med kringflyttning av åkrarna, vilka i sin tur, omkring 400-talet, ersattes av det som författarna kallar inågo-utmarkssystem, baserade på kreatursgödsling.

Svårt att begripa

En mycket hög utvecklingsstakt är inte heller något som hör bara de senaste decennierna till. Åkerarealen var, skriver Carl-Johan Gadd i *Den agrara revolutionen*, i runda tal tre och en halv gånger så stor 1870 som den varit år 1700. Byarna var nästan upplösta genom skiftesreformerna. De stora våtmarker som funnits ännu i början av 1800-talet, då gäddor om våren simmade ända upp till bytorget, var på de flesta håll utdikade och försvunna ett halvsekel senare. En skomakare från östra Småland, Jonas Stolt, beskrev saken så här på 1870-talet:

"Om någon av de unga kommer att få läsa detta, så skall de nog få bra svårt att begripa att jordytan på så kort tid som 56 år har kunnat för-

vandlas, så att ingenting finns som är sig likt från den tiden/.../så långt ögat räcker att se, som nu är betydligt [längre] emot vad det då var, till höger och vänster så är det nu förvandlat till åkrar och torra marker där som då var skog och mossar och fisken hade sin fria gång."

Vid samma tid kunde människorna i andra delar av landet se tillbaka på ännu snabbare och mer genomgripande förändringar. I delar av Norrlands kustområden hade åkern tiodubblats sedan 1700-talets början. Och i det norrländska inlandet hade åkerbruk införts för första gången någonsin: i den mån de områdena nu avfolkas torde det alltså vara en återgång till ett ursprungligt tillstånd. Det är inte mer naturligt att folk bor i Norrlands inland än att de bor i Rinkeby.

Men böckerna utmanar många fler invanda bilder av vad som egentligen är gammalt och fornt. Knuttimrade hus, exempelvis: i det synnerligen långa perspektiv som präglar detta verk framstår knuttimringen som en ganska sen innovation. Det var inte förrän under tidig medeltid som den blev dominerande. Faluråda hus är som bekant ett ännu yngre påhitt. Och sädesfälten har inte varit enfärgat gula särskilt länge. De brukade skifta i alla regnbågens färger, eftersom de var så fulla med ogräs.

Bullerbyn och Lönneberga präglar vår svenska föreställning av "hur det var förr", utan närmare bestämning. I själva verket representerar Astrid Lindgren-landet en snabbt förbiillande episod i vår historia och det är bra att bli påmind om det, nu när sökandet efter bondsk äkthet är en stor affär för reklammarkerna.

Envisades att använda årdret

Likväl kunde en del mycket ålderdomliga sedvänjor och arbetsätt dröja sig kvar långt fram i tiden, på olika håll i landet. I östra Sverige envisades man exempelvis med att använda sig av årdret som plöjningsredskap, flera hundra år efter att nästan hela det övriga Europa hade gått över till plogar (som är tyngre och försedda med en skiva som vänder jorden, inte bara ristat för i den). Orsakerna förefaller fortfarande oklara, men för-

modligen spelade det in att årdret inte torkade ut jorden lika mycket som plogen. Östsvrige har ofta torka på försommaren.

De tre böckerna innehåller dock mycket mer än ekologi och redskapshistoria. Eftersom jordbruket dominerade i hela samhället har alla författare också försökt beskriva övergripande sociala och politiska förhållanden. Därmed närmar man sig den sorts historieskrivning som den franska Annalesskolan brukar förknippas med: rensad på tillfälligheter och händelser – som bara är "skummet på ytan av historiens ocean" – men i stället koncentrerad på sekellånga konjunkturen och än mer långvariga strukturer.

Äldre forskningssyn övergiven

Fast frågan är om inte Janken Myrdal är lite väl långsiktig, när han kategoriskt slår fast att Sverige var ett feodalt samhälle från 1100-talet och ända fram mot slutet av 1700- och början av 1800-talet.

Myrdal argumenterar så här: de två grundläggande elementen i feodalismen var att makten i samhället baserades på jordägande samt att den härskande gruppen hade privilegier som garanterades av staten. Och eftersom de två faktorerna var sig ganska lika från tidig medeltid till frihetstid hade vi feodalism under hela perioden. Den äldre forskningens snävare syn på feodalismen som i första hand en speciell form av länsväsende är nu nära övergiven av de flesta, påpekar Janken Myrdal.

Det må vara sant, men frågan är vad man då ska ha den bredare definitionen till? Kan man egentligen förklara särskilt mycket genom att hävda att samhällets fundament var desamma under 800 år? Myrdal menar att man kan det, och hans resonemang är skarpsynt. Men det är inte precis alla historiker, åtminstone inte utanför agrarspecialisternas krets, som tycker att en term som feodalism är högtintressant i dag. Den är, i

